

Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-20 30 00
www.hkr.se

Examensarbete

Grundnivå, 15 högskolepoäng

Förskolläraryrket

”Vi ska bygga en sol. Vill du det?”

En studie om barns bemötande i den fria leken

Författare

Christina Brodin

Line Nilsson

Handledare

Elisabet Malmström

Examinator

Charlotte Tullgren

”Vi ska bygga en sol. Vill du det?”

En studie om barns bemötande i den fria leken

Abstract

Etik och moral är viktiga begrepp i människans levnadssätt och handlande. Det berör hur hon handlar och behandlar andra människor. Syftet med studien är att studera hur barn bemöter varandra i den fria leken utifrån moraliska och etiska principer. Syftet besvaras utifrån frågor som berör barns konflikthantering samt barns inbjudan till lek respektive uteblivelse av inbjudan. Undersökningen gjordes utifrån en kvalitativ metod med observationer som hjälpmedel. Det sociokulturella perspektivet används som teoretisk utgångspunkt i resultatet. Resultatet visar att barn kommunicerar främst med kroppsspråk vid inbjudan samt uteblivelse av inbjudan till lek. Kroppsspråk har betydelse, både vid verbal respektive icke verbal inbjudan. Barns konflikthantering visar sig vara en snabb process då deras metod främst består i kompetens som medlare, att de löser den på egen hand eller att konflikten ignoreras. .

Nyckelord: Förskola, etik, moral, bemötande, konflikthantering,

INNEHÅLL

Förord.....	6
1. Inledning	7
1.1 Bakgrund.....	7
1.2 Syfte	8
1.2.1 Forskningsfrågor	8
2. Litteraturgenomgång.....	9
2.1 Teoretisk utgångspunkt.....	9
2.2 Etik och moral.....	9
2.2.1 Etik.....	9
2.2.2 Moral.....	10
2.3 Lek	11
2.3.1 Samvarokompetens	12
2.3.2 Inbjudan respektive uteblivelse.....	13
2.3.3 Etik och moral i lek.....	14
2.4 Konflikt och Kommunikation	14
2.4.1 Konflikt.....	14
2.4.2 Kommunikation	15
2.4.3 Integritet och Identitet.....	15
2.4.4 Konflikthantering.....	16
3. Metod	18
3.1 Metodval	18
3.2 Observation	18
3.3 Video som observationsmetod.....	19
3.4 Urval	19
3.5 Genomförande av observationer	20
3.6 Bearbetning av data.....	20
3.7 Etiska överväganden	21
4. Resultat och analys	22
4.1 Översiktligt resultat av observationssituationer.....	22
4.2 Barns bemötande i den fria leken.....	22
4.2.1 Tyst inbjudan	23
4.2.2 Verbal inbjudan.....	24
4.2.3 Tyst uteblivelse av inbjudan	25

4.2.4 Verbal Uteblivelse av inbjudan.....	26
4.3 Barns hantering av konflikter.....	27
4.3.1 Konflikthantering med stöd av pedagog.....	27
4.3.2 Konflikthantering på initiativ av barn.....	28
4.3.3 Utebliven lösning.....	29
5. Diskussion.....	31
5.1 Resultatdiskussion.....	31
5.1.1 Inbjudan och uteblivelse i samspelet	31
5.1.2 Barns konflikthantering	33
5.1.3 Slutdiskussion	34
5.2 Metoddiskussion	35
6. Slutsatser	36
6.1 Uppslag för nya studier.....	36
7. Sammanfattning.....	37
8. Referenser	39
Bilaga	42

Förord

Efter veckor av slit, till stunds frustration, sitter vi nu här med en färdig uppsats. Vägen hit har varit en vandring i Alperna, där vi ibland har känt oss vilseledda. Med energi, kakor och diskussioner har arbetet setts ljusare ut och vi fann vägen ut.

Vi vill tacka den förskola som tog emot oss och lät oss göra vår studie där. De upptäckter vi gjorde har varit fascinerande och lärorika.

Vi vill tacka vår handledare, Elisabet Malmström, som i sina stunder gav relevant information och hjälp för vårt arbete.

Vi vill tacka våra klasskamrater, Emma Larsson och Evelina Isaksson, som gav oss ett nytt perspektiv att uppleva vår uppsats genom.

Vi vill även tacka varandra för ett enastående samarbete och uthållighet.

Till sist vill vi tacka Christinas underbara katter, September och Laa-Laa, som gav oss en underhållning en TV aldrig kan mäta sig med.

1. Inledning

Denna uppsats behandlar begreppen etik och moral i förskolan med utgång i barns lek och bemötande mot varandra. Etik och moral är två begrepp som behandlar människans tänkande samt handlande gentemot andra. Det handlar om förväntan, men även vad som anses rätt i ens handlingar som berör andra människor. Förskolan har en möjlighet att påverka barnen och därav deras etiska handlande. Det är när de är små som barnens identitet tar form och grunden läggs för deras fortsatta utveckling som individer.

Tidigare i utbildningen, till blivande förskollärare, har vi fått ta del av föreläsningar i konflikthantering. Intresset för det sociala samspelet var därmed väckt samt viljan att studera bland annat barns konflikthantering. Under den verksamhetsförlagda utbildningen har intresset av barns samspel ökat vid observationer av barnens lek vilket senare ledde till val av område i examensarbetet.

I flera debatter och insändare i olika nyhetsblad uttrycks om önskan att införa uppförandebetyg i grundskolan. Skribenterna menar att fokus inte endast ska ligga vid barns rättigheter, men även deras skyldigheter som medborgare samt individ. Genom att införa uppförandebetyg synliggörs barnens beteende i sociala sammanhang, både det positiva samt negativa (Carlind 2012; Axelsson 2013; Hägglund 2011). Dagens samhälle är konstruerat utifrån värderingar och en ömsesidig respekt mellan människor. Grunden för det moraliska handlandet finns hos de små barnen. I leken synliggörs de etiska värderingar som kretsar kring barnets personlighet (Johansson 2001). Den forskning och litteratur som kopplar etik och moral till barnen i förskolan är få och därav vill vi synliggöra i studien barnens lek utifrån det etiska handlandet. Reflektion kring etik och moral hos barn kopplas till deras handlingar och agerande. Det är i den fria leken som barnen får utrymme att uttrycka sig och därav synliggörs deras etiska handlande.

1.1 Bakgrund

I FN:s deklaration kring de mänskliga rättigheterna stärks de etiska värderingarna och en politisk vilja att vissa värderingar skall föras internationellt (UN 1948). I barnkonventionen

benämns barnets rättigheter att yttra sig fritt oberoende i vilken form som önskas. Dock får inte barnets yttrande inskränka på någon annan människas rättighet som individ (Unicef 2009). Utifrån ovannämnda dokument skall barnet ges möjligheter, inte bara att utveckla sina förmågor, men även att uttrycka egna åsikter samt utveckla en social ansvarskänsla gentemot sina medmänniskor (Johansson 2005).

Den svenska förskolan har en väsentlig del i barns sociala utveckling. Genom att barnet deltar i vardagliga situationer blir det efter hand bättre på att tolka och förstå den sociala kultur som finns (Askland & Sataøen 2007). De etiska och moraliska principerna ingår i människans sociala samspel samt varierar beroende på kultur. Förskolan har dessutom en skyldighet att ge barn möjligheter att utveckla bland annat sin sociala kompetens inom demokratiska värden. Läroplanen för förskolan benämner flera strävansmål där barn ska få möjlighet att utveckla tankesätt samt sätt att handla för att nå den samvarokompetens som krävs i dagens demokratiska samhälle. Bland annat nämns målen att barn utvecklar ”sin förmåga att upptäcka, reflektera över och ta ställning till olika etiska dilemman och livsfrågor i vardagen” samt ”förståelse för att alla människor har lika värde oberoende av social bakgrund” (Skolverket 2010, s. 8). Leken är ett viktigt verktyg för barnet att tillhandahålla dessa värden. Det är i leken som barnet prövar sig fram och bearbetar erfarenheter samt upplevelser (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson 2003).

1.2 Syfte

Syftet med studien är att studera hur barn bemöter varandra i den fria leken utifrån moraliska och etiska principer. För att besvara syftet har vi valt att fokusera på barns konflikthantering samt samspel. Utifrån syftet ställs följande forskningsfrågor:

1.2.1 Forskningsfrågor

- Hur inbjuds respektive uteblir inbjudan av barn i den fria leken?
- Hur hanterar barn konflikter gentemot varandra i den fria leken?

2. Litteraturgenomgång

I studien analyseras datan utifrån ett sociokulturellt perspektiv. Nedanför kommer perspektivet förklaras samt begreppen lek, etik, moral, konflikt och kommunikation.

2.1 Teoretisk utgångspunkt

Sociokulturellt perspektiv är ett sätt att se lärande i samband med den miljö människan lever i. Begreppet beskrivs utifrån en specifik kultur som sker i sociala samspel, i detta fall de värderingar, normer, kunskaper och föreställningar som existerar i samhället (Nationalencyklopedin 2014). I ett sociokulturellt perspektiv ses lärandet som en del av samspel, antingen direkt eller indirekt i interaktion med andra. Beroende på vilket sammanhang människan befinner sig i finns det olika sociala regler (Säljö 2000). Strandberg (2006), psykolog och verksamhetsteoretiker, nämner det sociala som ett första steg inom den psykologiska läroprocessen. Som individ lär du dig först tillsammans med andra och sedan utvecklas denna kunskap på egen hand, självreglerat. Utifrån de yttre aktiviteterna, det som barnet leker med, startas en process för en inre tankeverksamhet. Språket blir ett viktigt verktyg för barnet för att sedan få möjlighet att lära sig i de sociala sammanhangen. Det sociokulturella perspektivet ger möjlighet att analysera data på ett sätt som synliggör det sociala samspelet. Den sociala kultur som pågår inom förskolan är en viktig del i barns sociala utveckling. För att få tillgång till den sociala kultur som pågår i förskolan kan barnet använda sig av verktyg, så kallade artefakter, som en kulturell mediering. De psykologiska processerna växer fram i takt med att barnet interagerar med den givna kultur som finns med hjälp av olika artefakter (Strandberg 2006).

2.2 Etik och moral

2.2.1 Etik

Etik betyder sedvana eller bruk och omfattar läran om hur vi kan leva det rätta eller goda livet och göra det rätta eller goda. Det handlar om vilka värden människor sätter högt vid olika

tidpunkter och i olika samhällen. Etik är inget statiskt begrepp utan något teoretiskt. Det är reflektioner kring hur vi borde, kunde eller skulle handlat. Läran om hur vi tänker kring det rätta kallas ofta också för moralfilosofi. I alla mänskliga samspel och relationer byggs etiska överenskommelser upp om hur vi bör vara mot varandra. Det innebär att i de sociala samspelet kan de olika etiska synpunkterna kollidera och det uppstår etiska konflikter i hur det bör vara. I ett etiskt dilemma måste de olika aspekterna tas till hänsyn, i vissa val måste man välja sida. Det innebär att ett ställningstagande måste göras för att lösa konflikten (Öhman 2008).

Det är i barns vardag som etiken uppstår och kan konkret problematiseras. Det är utifrån deras kroppsliga handlingar som de etiska värdena tar form och får synas. Med hjälp av erfarenheter, vanor och viljor formas barnets sätt att handla i olika situationer. I förskolan framträds vissa etiska aspekter, bland annat rätt till saker, lekvärldar, rättvisa och förståelse. Hos barn upplevs saker ha ett värde. Med saker menas de materiella ting en förskola erbjuder. Det kan vara leksaker, ritmaterial, inredning med mera. I förskolan utmanar sakerna barnen till handling. Blir handlingen störd eller att saken blir fråntagen försvarar barnet sin rätt (Johansson 2001).

2.2.2 Moral

Etik är tankesättet hur du bör handla och moral är den handling som utförs. Precis som etik är det moraliska handlandet individuellt och ett ställningstagande utifrån situationen. Vad som kan anses som rätt handlande för en part behöver inte anses rätt för den andre. Moraliskt handlande kan vara svårt att tyda för barnen då de moraliska reglerna skiftar beroende på situationen (Johansson 2001). Jonsdottir (2007), FD i pedagogik samt universitetslektor i pedagogik, nämner den personliga nivån som finns mellan människor. Alla har vi en personlig relation, oavsett hur djup den är, till andra människor. När vi agerar utifrån de moraliska principerna påverkar våra personliga erfarenheter och känslor vårt agerande i interaktionen. Exempelvis kan en individ med negativa erfarenheter bli påverkad i ett nytt möte där dessa erfarenheter väcks till liv. På så sätt påverkas den nya relationen och den andra parten kanske inte får den respekt och moraliskt agerande som borde ske. Detta kan även kopplas till barns agerande i förskolan. Ett barn med negativa erfarenheter (Jonsdottir 2007). I detta fall kan bemötandet i exempelvis leken påverkas och relationen bli till den

sämre. Men även en positiv erfarenhet påverkar barnet och gör att det istället visar en större välvilja gentemot sina kamrater.

2.3 Lek

Lek är något lustfyllt och en viktig del i barnets utveckling. Det är genom lek som barnet har möjlighet att bearbeta erfarenheter och tankar. I den fria leken har barnet möjlighet att välja vad som önskas bearbetas för stunden. När barn leker tillsammans möts de olika erfarenheterna och bildar nya erfarenheter som senare kan bearbetas i andra former. (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson 2003) Lek beskrivs, utöver det lustfyllda, även som plågsam då lek i samspel med andra innebär mentalt arbete inom det sociala. Ett tidigare historiskt perspektiv på lek hos barn har setts som en förberedelse inför vuxenlivet (Nationalencyklopedin 2014).

Lek är en central del i barns uppväxt. Genom leken får de möjlighet att själva och tillsammans med andra lära sig nya saker. Tankar om rättigheter, delaktighet och inflytande är några begrepp som barn lär sig och börjar reflektera över i leken. Begreppen kan syfta på barnens rätt till lekvärldar, deltagande i en pågående lek samt möjligheten att påverka leken. Redan i tidig ålder får de upp ögonen för detta. Barns lekvärldar förändras ständigt, då barnen i leken kommer och går, vilket gör att barnen får lära sig att ständigt ändra reglerna och anpassa leken till de individer som är med i leken för stunden. Leken ger barn möjlighet att prova sig fram, att framställa sig själva och andra samt världen omkring dem på ett sådant sätt som de vill få möjlighet till. Det finns flera former av lek, exempelvis rollekar, konstruktionslek med mera. Precis som det livslånga lärandet är leken ständigt pågående för människor. Barn anpassar leken till vad de har behov av för stunden (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson 2003).

Smidt (2010), konsult inom området små och yngre barns lärande, beskriver olika tolkningar kring lek som roligt, lättsamt och nöjesfullt. Tillfrågade pedagoger i Smidts studie använde orden engagerande, självvald och riskfri i sina tolkningar av lek. Smidt menar på att de tre senaste begreppen beskriver grundpelarna i lek hos barn. Utifrån ovannämnda begrepp nämns några definitioner:

- Lek som självvalt hos barnet. Barnet följer sin egen agenda i leken och utgår ifrån sina intressen och behov. Barnet väljer själv vad leken skall innehålla och hur den används. I det fallet används begreppet ”äkta lek”.
- Leken som riskfri. Skulle inte allt gå enligt planen kan den ändras utan större konsekvenser.
- Leken som engagerande. Leken har förmågan att uppsluka aktören, med varaktighet i sekunder, flera dagar eller veckor. Den här typen av definition av lek kan både vara på egen hand eller i grupp med andra.
- Leken använder sig av olika redskap i sitt uttryckssätt. Det kan vara med symboler och tecken, leksaker samt språket.
- Barnet tillför regler till leken. I främst låtsasleken utvecklas regler för vissa saker eller personer som i sin tur ska representera något annat. Att ha regler i sin lek är det första steget mot högre psykiska funktioner.

(Smidt 2010)

2.3.1 Samvarokompetens

I dagens samhälle har de utvecklingsmässiga kraven ändrat karaktär till ett mer individperspektiv. Tidigare var det gruppens relation till samhället som hade betydelse för att senare ändras till individens relation till gruppen. Individen skall kunna göra egna val, men samtidigt ska valet visa hänsyn till andra. Sommer, professor i utvecklingspsykologi, använder begreppet samvarokompetens och det definieras som förmågan att kunna ingå i relationer till andra och samtidigt ta hänsyn till deras önskemål. Det handlar om att uppfatta sociala situationer och veta hur man ska handla. När barn leker tillsammans krävs det en rad olika sociala färdigheter för att kunna nå ett optimalt resultat. Vet barnet inte de sociala reglerna eller har svårt för samarbetet nekas det direkt inträde av gruppen. De barn som bjuds in är ofta de som har en kunskap kring de sociala reglerna och vet hur man leker med andra (Sommer 2005b). Barn som umgås en längre tid etablerar olika samvaromönster. Det finns fyra begrepp som beskriver olika variationer av samvaromönster. *Samvarokompetenta mönster* syftar på barnet som har förmåga att både ta hänsyn till sina egna och andras intentioner i leken. Det *Självartikulerade mönstret* menar på en samvaro där barnet sätter sina egna intentioner i första hand och inte tar hänsyn till andras. *Konformitetsmönstret* beskriver det barn som följer andras intentioner, men inte har hänsyn till sina egna. *Sociala*

isoleringsmönster behandlar de barn som har svårare att uppfatta och följa andras intentioner (Sommer 2005a).

Britt Tellgren, universitetslektor i pedagogik, beskriver i sin studie *Förskolan som mötesplats* om barns lek samt benämner den hårda väg och ansträngning barnen går igenom varje morgon när det ska bildas nya lekrelationer och interaktionsmöjligheter. De yngre barnens relationsarbete till varandra avbryts ofta när samlingar, vila och med mera, sker rum. Barnen tar sedan inte upp den gamla relationen och fortsätter interaktionen utan börjar om på nytt i sina strategier. I studien syns skillnaden hos de större barnen då de fortsätter att bygga på gamla relationer i barngruppen. Däremot ser Tellgren i studien att de äldre barnen inte fortsätter på samma lektema trots att relationen består. Anledningen ligger främst i att redskap och andra material har blivit undanplockade under avbrotten (Tellgren 2004).

2.3.2 Inbjudan respektive uteblivelse

Barn kan både bli inbjudna eller bjuda in sig själva i lek. När barn bjuder in sig själva gäller det att studera leken och dess tema. Det handlar om att anpassa sig efter de regler som konstruerats. För att barnet skall komma in i den gemenskapen som finns i en lek krävs det att barnet anpassar sig efter de idéer som äger rum. Det är genom försök som barnet ges erfarenheter att avkoda de sociala regler som gäller. Ett exempel lyder i hur ett barn ger förslag, efter upprepade försök med andra metoder, på en roll till ett pågående lektema vilket görs att han accepteras direkt av gruppen. Barnet visar en förmåga på anpassning och kreativitet vilket gör att gruppen accepterar förslaget snabbare än om barnet ställt frågan ”Får jag vara med och leka?”. De koder som ska avläsas är starkt kopplade till det pågående lektemat (Sommer 2005a). Samvarokompetens är ett begrepp som används i samband med sociala situationer som i leken, där barnet mer eller mindre har förmåga att ta hänsyn till andra, men även markera sig själv som individ. Ett barn med en hög samvarokompetens är det barn som ses som attraktivt av sina kamrater. Barnet hyser de sociala färdigheter som krävs för umgänge. Det barn som inte anses ha de krav på färdigheter som leken innehar nekas ofta av de andra i gruppen (Sommer 2005b). I Tellgrens studie visar det sig att barn använder främst det icke-verbala, kroppsspråket, när de söker tillträde i lekar (Tellgren 2004).

2.3.3 Etik och moral i lek

I Sommers studie kring barns samspel används begreppet samvarokompetens i relation till barnets agerande gentemot gruppen. Barn som uppnår en form av samvarokompetens har förmågan att kunna samspela med resten av gruppen på en fridfull nivå. Det menas med att barnet har integrerats i gruppen och kan klara av att lösa konflikter utan att använda maktstrategier. Barnet har en förmåga i form av socialt gehör. Det innebär att barnet tar hänsyn till andra, visar omsorg, uppfattar och förstår andras önskemål samt perspektiv. En sådan social kompetens gör det även möjligt för barnet att handla utifrån det som anses etiskt och moraliskt korrekt, i exempelvis leksituationer (Sommer 2005a).

2.4 Konflikt och Kommunikation

Under denna rubrik belyses begreppen konflikt och kommunikation. Tidigare studier kommer att nämnas samt begreppens relation i dessa.

2.4.1 Konflikt

Begreppet konflikt syftar på en osämja mellan två eller flera parter. En konflikt uppstår när de inblandade inte kommer överens, exempelvis kring fördelning av ting. När två eller fler människor kommunicerar och är oense om en åsikt eller ett beslut uppstår en konflikt. I denna konflikt skapas det sedan en kamp, där de olika parterna ska komma överens om en lösning (Maltén 1998). Maktaspekten i en konflikt syftar på den som förser med en lösning till konflikten och får sin åsikt hörd samt accepterad (Wennberg 2000).

Leken ses som något ”bra och utvecklande” av de vuxna samt att vuxna förväntar sig att barn har ett ”civiliserat uppförande” i leken. För vuxna är leken ett lärande hos barnen och att den ska vara visuellt attraktiv. Med barns uppförande menas med att leken skall följa en viss norm, exempelvis att det som anses som vilda lekar inte är acceptabelt. Studier visar på att leken inte alls är positiv för alla deltagande barn och att det pågår ständigt en öppen dominans mellan barnen precis som hos vuxna på en arbetsplats. Den öppna dominansen syftar på de maktstrategier som används i samspelet för att få övertaget. Barnen har dock inte hunnit

utveckla sitt agerande på samma sätt som de vuxna och deras beteende är tydligare, men konfliktmönstren hos vuxna och barn är de samma (Sommer 2005a).

2.4.2 Kommunikation

Grunden till kommunikationen mellan människor är språket, både som verbalt och icke verbalt. Det är genom kommunaktion och dialog som människan har förmåga att dela upplevelser och erfarenheter med varandra. Genom samspelet med andra bytes information, kunskaper och färdigheter (Säljö 2000). Barn som inte än har det verbala språket synliggör sina tankegångar med sin handling. Genom att använda sina sinnen undersöker barnet sin omvärld, både det materiella och sina medmänniskor (Partanen 2007; Strandberg 2006). Småbarn tros inte ha ett verbalt tänkande med ord. Snarare sker deras tänkande genom deras handling och hur de undersöker världen (Partanen 2007). Att använda kroppsspråket, det icke verbala, i kommunikation med andra människor ger mer inblick än endast orden. Omkring tre fjärdedelar av kommunikationen består av gester, mimiker och kroppsspråk med mera (Maltén 1998). Hur vi använder kroppsspråket påverkar hur mottagaren uppfattar vårt meddelande. Även barns kränkningar och uteblivelser kan signaleras med hjälp av kroppsspråk, bland annat i form av suckar, mimiker och kroppshållning (Öhman 2008).

Ebba Hildén, doktorand inom pedagogik, har forskat kring barns kommunikation i den fria leken med fokus på kroppsspråk. Hennes studie fokuserar på de yngre barnens agerande och dialog. Studien beskriver barns kroppsspråk i enlighet med andras handlingar som upprepande av gester och har en betydelsefull del i kommunikationen. Barnet upprepar det lekande barnets gester i förhållande till lekhandling för att få tillträde till leken. Upprepningen kan även tolkas som en dialog mellan barnen och visar en kompetens samt vilja att delta (Hildén 2014).

2.4.3 Integritet och Identitet

Begreppet integritet innebär att inte korsa en annan individs personliga gränser som inte anses acceptabelt. Integritet varierar hos varje människa, men kan inte heller bestämmas utifrån varje individs perspektiv. Det sociala och kulturella sammanhanget spelar även roll för vart gränserna går. Exempelvis att i vissa kulturella sammanhang anses det acceptabelt att

krama en främling, medan det i andra sammanhang anses tvärtom. Barns integritet och identitet växer i samband med det umgänge de har med människor i dess omgivning och vardag. Barnet har en identitet innan de själva blir medvetna om sitt jag. Ens jag blir synligt för barnet när det verbala tänkandet utformas. Identiteten ändras i samband med erfarenheter och upplevelser. Då barnen får ett nytt perspektiv på saker och ting ändras även deras syn på bemötande och sin egen identitet och integritet (Johansson 2005).

Integritet och identitet är tätt sammanvävda med de åsikter och värderingar den enskilda individen har. De värderingar som barnet växer upp med formar barnets identitet. Bli en åsikt ifrågasatt uppstår ofta en konflikt i samband med att denna åsikt behöver försvaras. En del människor, där värderingen är djupt sammanvävd med personlighet och självkänsla, kan det kännas som att ens identitet ifrågasätts (Wennberg 2000). Integriteten påverkas även beroende på hur nära sammankopplad ens värdering är till de sagda gränserna. Johansson, professor och doktor i filosofi, syftar på att integritet inbegriper att inte korsa personliga gränser, men att ett ifrågasättande av värderingar kan innebära att integriteten ej respekteras. I detta fall skulle ett intrång hos individens integritet även kopplas till kränkning (Johansson 2005). Öhman, psykolog och förskolekonsult, beskriver kränkning som en diskvalifikation av den andre individen, ett uppträdande som sätter den andres värdighet ur spel (Öhman 2008).

2.4.4 Konflikt hantering

Konflikt i barngrupp kan ses i olika nivåer. Sommer beskriver i sin studie en typ av konflikt som uppstod under en lek. Två av barnen krockade med varandra och ett av barnen uttryckte en klagan över smärta. Leken stannade av, men konflikten löstes genom att en tredje part använde situationen för att utveckla leken. Ett samvarokompetent barn stärker sammanhållningen inom en grupp genom, bland annat, hantering av konflikter. Barnet, som i exemplet ovan, kan avleda uppmärksamheten bort från en stundande konflikt genom att finna en lösning. Lösningar kan vara i form av delande på utrymme eller leksaker (Sommer 2005a). I konflikter kan barn även söka stöd hos pedagoger då det emotionella stödet är viktigt i barns lärande i hantering av konflikter (Öhman 2008).

Maltén, universitetslektor i pedagogik, nämner olika strategier för konflikt hantering. Den *defensiva strategin* beskriver de inblandades handling kring konflikten som döljande.

Strategin innebär att parterna avstår från att lösa konflikten och istället väljer att ignorera problemet. *Makt- och tvångstrategin* utgår ifrån ett beroende av varandra. De inblandade parterna utnyttjar varandras svaga sidor och avslutas främst med att där finns en vinnare samt förlorare. Maltén beskriver denna typ av hantering att konflikten blir inkapslad snarare än löst. *Samverkanstrategi* menas med att de inblandade antar en ”aktiv subjeksroll”. Parterna är engagerade och samarbetsvilliga för att lösa konflikten i samband med att båda sidor har något att vinna (Maltén 1998).

3. Metod

3.1 Metodval

I denna studie har undersökningen och analysen gjorts utifrån kvalitativ metod. Metoden innebär en djupare förståelse i vad som görs och sägs. Undersökningen sker nära individen till skillnad från den kvantitativa där resultatet visas i mätningar. Kvalitativ forskning kan utgå ifrån att ord och bilder är i fokus vid undersökningen. Analysen görs i beskrivningar med detaljerad text samt att den görs med få deltagare snarare än med många. I denna kvalitativa studie används observationer som undersökningsmetod (Denscombe 2009). Valet av kvalitativ forskning till undersökningen bygger på att studien inte analyseras utifrån mätningar. I undersökningen ligger fokus på förståelse av barnen som individer snarare än generalisering. Vår motivering av kvalitativ metod är för att besvara syftet och frågeställningen. Det krävdes en djupare förståelse i barns agerande vilket den kvantitativa metoden inte ger.

3.2 Observation

I studien användes systematiska observationer. I kvalitativa studier finns det två typer av observationer att använda sig av; systematisk observation samt deltagande observation. Den systematiska observationen beskrivs som en metod där observatören ej är deltagande i det som skall observeras. I den deltagande observationen är observatören med i sammanhanget och smälter in i omgivningen. Valet av den systematiska metoden innebar att vi påverkade gruppen minimalt. Då syftet var att observera barns bemötande i den fria leken var avsikten att inte påverka barnens beteende och lek (Denscombe 2009). Utifrån Denscombes beskrivningar genomförs den systematiska observationen med hjälp av observationsscheman, även kallade checklistor. Det menas med att om flera observatörer ska ha möjlighet att studera samma situationer och företeelser krävs det en överenskommelse, i detta fall beskrivs en lista, över vad som ska observeras (Denscombe 2009). I denna studie användes observationsscheman i den bemärkelse då vi gemensamt samtalande om vilka riktlinjer för fältstudien innan den ägde rum. Det var en muntlig överenskommelse utifrån

forskningsfrågorna. Varför skriftliga riktlinjer ej användes var vår motivering att riktlinjerna var ej så pass stora att de krävdes en skriftlig överenskommelse.

3.3 Video som observationsmetod

I samband med observationen användes två hjälpmedel; anteckningar samt filminspelning. Anledningen till två metoder var att en kamera kan fånga situationer som inte upptäcktes på plats. Därav hade vi en möjlighet att i efterhand studera filmerna och analysera situationerna på ett djupare plan. Med hjälp av anteckningar fanns det även möjlighet att få med situationer som inte fångades upp av kameran. Det finns två metoder att använda sig av när det gäller filminspelning; rörlig eller fast kamera. Antingen placeras kameran på stativ vilket ger en stadigare bild och bättre kvalitet, men möjligheten att följa barngrupper som är aktiva blir svårare. Den andra metoden utgår ifrån att kameran placeras i handen och då har observatören en annan möjlighet att följa barnen samt komma närmare deras ”vardag”. Dock är risken större att dra uppmärksamhet till sig själv och kameran (Heikkilä & Sahlström 2003). I studien valdes att göra videoinspelningen med den så kallade handhållna metod, som innebar att kameran placeras i handen, med möjligheten att enkelt kunna följa barnen i deras aktiviteter. Ett stativ i en sådan situation skulle göra det svårare att vara flexibla. Under observationerna användes två kameror, då möjligheten blev större att vara flexibel och att följa barngruppen på flera platser. Anteckningar användes vid sidan om för att fånga situationer där det inte gick att filma på grund av att det fanns en risk att barn som inte deltog i studien skulle råka komma med. Att placera ytterligare fler kameror i samma rum som observationerna utfördes i kunde bidra till att fånga samma aktivitet ur flera vinklar. Då behovet att vara rörliga och flexibla fanns innebar det en risk att kamerorna lämnades obevakade. Beroende på vilka barn som hade godkännande att delta i studien kunde vi då inte heller styra vilka som fastnade på film. Därav togs beslutet att använda endast två handhållna kameror då kontrollen av vilka som kom med på filmen inte försvann.

3.4 Urval

Vid åldersindelningen av barngruppen ansågs det att åldern ett till fem bäst besvarade frågorna och syftet. Vår teori var att de yngre barnen kan lära sig av äldre barn och tvärtom, därav styrkte det valet att observera i blandad barngrupp. Önskan var att observera på en

avdelning där denna indelning fanns. Dock fanns det ingen tillgänglighet att göra besök för studien hos de förskolor vi tog kontakt med. Istället skedde observationerna på två avdelningar, med respektive ett till tre och tre till fem, som hade dagliga samarbeten när det gällde den fria leken. Det menas med att avdelningarna hade öppna dörrar för barnen under morgonen, och det blev som en stor avdelning där barnen själva fick ta beslut var de skulle leka.

3.5 Genomförande av observationer

Under genomförandet av observationerna skrevs händelserna ner i form av löpande protokoll. I denna studie användes en mer strukturerad form av löpande protokoll, där endast de förutbestämda riktlinjerna för observationerna antecknades eller filmades (Dimenäs 2007). Antal arbetsdagar för besöken var fyra och spreds ut över olika veckodagar för större mångfald. Det innebar att de deltagande barn som inte vistades regelbundet på förskolan även kunde vara med i studien. Tiden vi befann oss på förskolan vid varje besök varade från en till två timmar (Denscombe 2009). Under observationerna tillgodosågs en bra överblick av avdelningarna. Detta underlättade datainsamlingen då flera olika situationer synliggjordes under samma observationstillfälle. Då barngruppen ständigt förflyttade sig var det viktigt att vara i rörelse för att lättare följa upp händelser i den fria leken. Vid längre stunder när barngruppen var mindre aktiv valdes positioner i rummet som gav en bra överblick för observation av lekar.

3.6 Bearbetning av data

Efter varje besök diskuterades observationerna och de olika händelserna analyserades som var av vikt för forskningsfrågornas besvarande. Dessa analyseringar gjordes efter varje besök då fördjupning av situationerna ansågs lättare. Efterhand i analysarbetet fann vi mönster i observationerna och påbörjade en kategorisering. Bearbetningen var en viktig faktor för att senare veta när insamling av data var mättad (Dimenäs 2007).

3.7 Etiska överväganden

Ingen av de som deltog, barn eller pedagoger, kommer nämnas i studien. Inte heller kommer förskolan som besöktes nämnas vid namn för att behålla den anonym, samt skydda de deltagandes identiteter. Det var av yttersta vikt att de deltagande hölls anonyma och har i studien avidentifieras på så sätt att den som läser inte har möjlighet att veta vem det rör sig kring (Vetenskapsrådet 2002). I studien delades lappar ut till målsmän varifrån vi fick besked om godkännande kring deltagande (se bilaga). Det var av yttersta vikt att vårdnadshavare eller föräldrar gav sitt samtycke (Dimenäs 2007). Tankar kring barnens egna åsikter om deltagande har funnits, men vi ansåg att godkännande från varje barn i sig inte är rimligt. Resultatet skulle inte bli sanningsenligt om vi, som observatörer, ständigt gick in och ”avbröt” den pågående leken för godkännande. Om ett barn själv uttryckte sig att inte vilja bli filmad fick vi agera utifrån situationen. Enligt de forskningsetiska principerna ska den undersökande ha de deltagandes samtycke i studierna. Då deltagarna i denna studie var omyndiga krävdes en målsman eller vårdnadshavares godkännande (Vetenskapsrådet 2002).

4. Resultat och analys

Syftet med studien var att ta reda på hur barn bemöter varandra i den fria leken utifrån etiska och moraliska principer. För att besvara syftet har följande frågor ställts:

- Hur inbjuds respektive uteblir inbjudan av barn i den fria leken?
- Hur hanterar barn konflikter gentemot varandra i den fria leken?

Nedanför kommer resultatet utifrån frågorna att presenteras samt att analyseras utifrån det sociokulturella perspektivet. Barnens namn har bytts ut mot fiktiva.

4.1 Översiktligt resultat av observationssituationer

Sammanlagt finns det 33 observationer som antingen antecknades eller filmades. De samtliga observationerna samlades in under fyra besök fördelat på fyra dagar. Efter varje besök analyserades videobanden samt anteckningarna flertal gånger och olika mönster uppgav sig. När insamlingen av data var färdig inducerades olika kategorier fram som beskriver materialet. Följande kategorier presenteras nedanför med exempel från observationerna. Under de kategorier där två exempel framförs är det för att påvisa en variation inom kategorin.

4.2 Barns bemötande i den fria leken

Utifrån frågan om barns inbjudan respektive uteblivelse av inbjudan har observationerna kategoriserats utifrån följande rubriker: *Tyst inbjudan*, *verbal inbjudan*, *tyst uteblivelse av inbjudan* samt *verbal uteblivelse av inbjudan*. Inbjudan syftar på de händelser där barn blev inbjudna av kamrater, bjöd in sig själva eller inbjudan uteblev. Analysen resulterade i denna kategorisering och en djupare inblick i fenomenet bemötande i barns fria lek framstår.

4.2.1 Tyst inbjudan

Sammanfattning: Med tyst inbjudan menar vi att barnet eller barnen visar en vilja att leka med ett annat barn med hjälp av metoder som inte inberäknar det verbala språket. Observationerna har visat på flera olika variationer av tyst inbjudan. Situationerna har sett ut på liknande vis att barnet/barnen har tagit initiativ till deltagande i leken utan en form av verbal inbjudan från någon av parterna. Det har även funnits observationer där det är möjligt att se en grupp barn leka nära ett annat ensamt barn och på så vis har det ensamma barnet följt med in i leken utan att någon använt verbal inbjudan.

Observationsexempel 1

Emma (1:5) sitter och gungar på en gunghäst. Hon befinner sig mitt i rummet. Runt om henne sitter andra barn och leker. Patrik (1:7) sitter en bit ifrån och leker med klossar själv. Efter en stund lämnar Patrik sina klossar och går mot Emma. Medan han går sträcker Patrik sakta ut sina armar. Väl hos Emma stannar han upp. Kort därpå lutar han sig mot henne och kramar om henne sakta. Emma hoppar av gunghästen och börjar leka med Patrik.

Analys: Patrik använder här sitt kroppsspråk för att bjuda in Emma till sitt umgänge. Händelsen kan även tolkas som att Patrik testar gränser. Då han rör sig mot flickan långsamt kan det indikera på att han avvaktar situationen. Emma ger inga signaler på att hon inte accepterar Patriks inbjudan. Det kan tolkas som en lärandesituation för Patriks del då han får en möjlighet, tillsammans med Emma, att tolka signaler. Det är genom Patriks avvaktande som hans lärprocess synliggörs. Även när Patrik öppnar sina armar mot Emma sänder han ett meddelande som Emma i sin tur ska besvara. Huruvida Patriks intention var att leka med Emma eller helt enkelt pröva på att kramas är oklart, men Emma accepterade denna inbjudan och det blev till en lek.

Observationsexempel 2

Vid ett bord sitter Robert (5:1), Glenn (5:7) och Karl (5:6) och bygger lego. Natalie (4:3) står en bit bort och studerar deras lek. Kort därpå närmar hon sig pojkarna och sätter sig vid bordet. Pojkarna tittar åt hennes håll en sekund innan de fortsätter deras lek och pratar med varandra. Natalie börjar även bygga med lego och det dröjer inte länge förrän hon är med i pojkarnas samtal och leker.

Analys: Denna situation indikerar en form av en ömsesidig inbjudan. Natalie tar initiativet att vilja vara med genom att hon går mot bordet och sätter sig. Vid bordet sker redan en form av lärande samspel med ett gemensamt verktyg, i detta fall lego. När Natalie väljer att även hon vill leka med lego knyter verktyget samman de två lekarna till ett gemensamt sammanhang. Pojkarna visar inget missnöje av hennes närvaro och bjuder sen in Natalie i samtalet och leken. Genom att Natalie blir accepterad av gruppen får hon en bekräftelse på sin avkodning av samspelet.

4.2.2 Verbal inbjudan

Sammanfattning: Med verbal inbjudan menar vi att barnet eller barnen använder det talade språket i sitt intresse att bjuda in andra barn i leken. I flera observationer har det visats att barnen använt ett verbalt språk när de bjuder in. Inbjudan har varierat mellan en direkt inbjudan till en uppmaning som i sin tur bjöd in till lek.

Observationsexempel 3

Flera barn leker med lera i ateljén. Barnen sitter runt ett stort bord som är placerad i mitten av rummet. Hilda (2:6) kommer in i rummet och ser barnen leka med lera.

”Jag vill också leka med lera.” Uttrycker Hilda medan hon studerar barnen som leker. Vid stunden finns det ingen lera kvar då den redan är utdelad till de barn som leker. Rut (3:8) tar av en bit från sin klump och räcker över till Hilda. ”Här får du.”

”Nej, stor lera.” Säger Hilda och Rut tar tillbaka sin lerklump.

”Här.” Sara (3:5) tar av en lika stor bit från sin klump som Rut gjorde.

”Nej, stora lera!” Hilda höjer rösten och Sara tar klumpen igen. Ingen av de andra barnen vid bordet erbjuder lera. Hilda står kvar vid bordet och tittar på när de andra barnen leker med lera.

Analys: Hilda uttrycker tydligt att hon också vill leka med lera. Både Rut och Sara bjuder in henne till bordet genom att dela med sig, men Hilda accepterar inte inbjudan. Hon markerar tydligt att Rut och Saras inbjudan inte uppfyllde hennes önskemål. Varken Rut eller Sara ändrar sin inbjudan utifrån kraven och Hilda blir inte heller inbjuden av andra barn vid bordet. Händelsen visar tydligt på en form av ömsesidig inbjudan, men som avbryts då

kraven hos båda parter inte var på samma nivå. Rut och Sara kan båda ha erfarenheter om att dela med sig och utövar detta gentemot Hilda. Hilda i sin tur kan mycket väl bära med sig andra erfarenheter som innebär att hennes intentioner går före andras. Lärandesituationen, utifrån det sociala samspelet, försvinner i det faktum att inget av barnen visar tendenser på att anpassa sina intentioner till hänsyn av andra.

Observationsexempel 4

Selma (2:2) leker med en dockvagn. Rut (3:8) står bredvid och håller en väska i handen. Hon kommenterar vagnen och hur hög den är.

”Vi ska bygga en sol.” Säger Rut. Kort därpå säger hon: ”Vill du det?”

”Ja.” Säger Selma och lägger en filt över vagnen.

”Och så en fågel också.” Fortsätter Rut. Selma är tyst en stund innan hon svarar: ”Fågel.”

Rut börjar ge Selma olika material att bygga med.

Analys: Rut får Selmas uppmärksamhet genom att kommentera vagnen. Därefter kommer Ruts påstående om att de ska bygga något tillsammans. Kort därpå kommer frågan om huruvida Selma vill vara med eller ej. Genom att kommentera Selmas lek och initiera till samtal är det möjligt att tolka samtalet som Ruts inkörsport till leken och därmed rätt att ändra den. En annan tolkning av observationen är att Rut nyttjar tidigare erfarenheter i takt med att hon bjuder in Selma till lek. När Rut snabbt tillägger förfrågan om Selma vill vara med och leka visar hon tecken på kunskap kring hur man bjuder in andra barn. Då Selma är yngre än Rut kan interaktionen ge möjlighet för Selma att lära sig om det sociala samspelet. Genom ett socialt samspel får båda barnen en möjlighet att dela erfarenheter med varandra.

4.2.3 Tyst uteblivelse av inbjudan

Sammanfattning: Med tyst uteblivelse syftar vi på de inbjudningar som nekas i tyst form. Det menas de avvisningar som sker i form av kroppsspråk eller med hjälp av material. I observationerna kan det ses att barnen som inte vill leka med ett annat barn vänder ryggen till, går ifrån barn som närmar sig eller ignorerar barn som försöker påbörja en lek.

Observationsexempel 5

Rut (3:8) är inne och leker i ett rum med flera andra barn. Dörren in till rummet har ett runt

glasfönster längst ner i höjd med barnens huvud. Alfred (1:11) kommer springandes på väg mot rummet. Rut ser honom och stänger dörren. Med hjälp av fönstret går det att se vad som händer inne i rummet. Alfred står utanför och knackar på fönstret. Dörren öppnas inte. Strax efter går Alfred och Rut öppnar dörren. Alfred ser detta och springer tillbaka. Snabbt stänger Rut dörren igen och Alfred börjar slå hårt mot dörren. Rut vänder ryggen mot glasets och lutar sig tillbaka. Alfred söker med blicken runt i rummet omkring, pekar mot dörren och ger ljud ifrån sig. Efter en stund dyker en pedagog upp och med uppmaning att dörren skall hållas öppen.

Analys: Rut visar tydligt med kroppen och med dörren att Alfred inte är välkommen in. Detta görs bland annat med att dörren stängs framför pojken och att hon mot slutet vänder ryggen mot honom. Alfreds sökande med blicken runt i rummet samtidigt som han pekar på dörren antyder på en förvirring och att han inte förstår situationen. När Rut stänger dörren sänder hon ett budskap till Alfred som han sedan ska avkoda. Rut visar inga tecken på att förklara att han inte är inbjuden. En erfarenhet Alfred kan ta med sig är känslan av uteblivelse. Ruts markering kan även påverka Alfreds syn på sig själv och hans identitetsutveckling om att inte vara accepterad.

4.2.4 Verbal Uteblivelse av inbjudan

Sammanfattning: Med verbal uteblivelse av inbjudan syftar vi på de inbjudningar som nekats med hjälp av ord eller ljud. Under observationerna varierade denna typ av nekande. Barnen använde inte endast direkta svar i uteblivelsen, men även meningar som gav en tolkning av svaret. I andra uteblivelser användes det verbala i form av ljud eller högljudda protester.

Observationsexempel 6

Selma (2:2), Rut (3:8) och Sara (3:5) leker med lera vid ett bord. Rut, som sitter bredvid Selma, uttrycker sedan: "Jag vill inte sitta här". Hon reser sig upp och sätter sig bredvid Sara, som sitter två stolar ifrån Selma.

"Du får sitta här." Säger Selma och pekar på sin stol. Rut svarar: "Nej, jag vill inte sitta där."

Selma byter då plats till Ruts gamla stol, varav Rut ropar: "Det är min plats!"

Selma flyttar då tillbaka till sin gamla plats och fortsätter att leka med leran. Rut och Sara

börjar tömma lådan med alla plastformar och lägger dem hos sig.

”Du får inte ta dessa formar, Selma.” Uttrycker Rut varav Selma svarar ”Nej” och fortsätter att leka med leran.

Analys: Det första tecknet på att Selma är den som inte får vara med är när Rut väljer att byta plats. Selma erbjuder då sin plats, kanske i tron att Rut var missnöjd med sin egen. Rut klargör sedan att hon inte vill sitta på någon av platserna. När Selma bestämmer sig för att byta till Ruts gamla plats ansågs även detta inte korrekt. Rut använder inte det verbala språket i den bemärkelse att hon berättar för Selma att hon inte får vara med. Snarare används kroppsspråket mer omfattande för att tydliggöra gränserna i situationen. Selma visar inte tydligt sina intentioner för samspelet och kan lika gärna vilja leka på egen hand. Från Ruts perspektiv tolkas det som att hon uppfattar Selmas signaler att vilja leka med henne och Sara. Därav markerar hon tydligt gränserna.

4.3 Barns hantering av konflikter

Utifrån forskningsfrågan om barns konflikthantering i samspel med varandra har vi kategoriserat observationerna utifrån följande rubriker. *Konflikthantering med stöd av pedagog* syftar på konflikter där pedagogen hjälper till att hantera konflikten, antingen en konflikt som pedagogen uppfattat eller där barnet ber om hjälp. *Konflikthantering på initiativ av barn* syftar på konflikter som de involverade barnen löser själva. *Utebliven lösning* syftar på de konflikter där det inte sker någon lösning.

4.3.1 Konflikthantering med stöd av pedagog

Sammanfattning: Under besöken antog pedagogen ofta en roll som medlare vid barnens konflikter. Barnen kunde be om hjälp av pedagogen i konflikter som de själva inte visste hur de skulle hantera. Andra konflikter uppmärksammades av pedagogen, antingen innan den hann bryta ut eller medan den pågick.

Observationsexempel 7

Alfred (1:11) och Emma (1:5) håller i en leksakstelefon. De är oense om vem som ska ha telefonen och skiftar med att dra i den. Båda utropar med jämna mellanrum ”min”. Alfred

släpper telefonen och går till en pedagog som står en bit bort. Han berättar om situationen för pedagogen. Emma ser interaktionen, släpper telefonen och går därifrån.

Analys: Interaktionen mellan Alfred och Emma visar tydligt på en konflikt som pågår. De kommer inte överens om vem som har rätten till telefonen. Genom att Alfred går iväg till en pedagog visar han även tecken på att han behöver hjälp för att lösa konflikten. Pedagogens i denna situation kan agera som ett verktyg, eller redskap, till Alfred. Alfred har även möjlighet att lära sig från pedagogen hur han ska hantera liknande konflikter i framtiden. När Emma väljer att gå ifrån platsen visar hon tecken på att hon ”ger sig” och överlåter telefonen till Alfred, men hon kan lika gärna ha tappat intresset för leksaken.

4.3.2 Konflikt hantering på initiativ av barn

Sammanfattning: I observationerna visas det vid flera tillfällen olika konflikter som hanteras av barnen. Det menas med en hantering där de medverkande barnen i konflikten finner en lösning själva. Andra observationer i undersökningen visar även på barn som tar på sig rollen som medlare och på så vis löser en konflikt. Exempel på barnen som medlare är när de studerat konflikten avsidet eller råkat passera den och bestämt sig för att hjälpa.

Observationsexempel 8

Sandra (1:4) befinner sig i köket och leker med köksredskap i form av tallrikar, glas, bestick med mera. Rut (3:8) sitter på en stol vid sidan om. Tobias (2:0) kommer in i köket och börjar plocka bland köksredskapen Sandra leker med. Sandra reagerar genom att göra ljud och ta tillbaka sakerna som Tobias plockat. Tobias kroppsspråk blir stelt när Sandra tar sakerna han höll i och ropar ”Nä.”

Rut, som sett situationen, reser sig upp och går fram till Sandra och Tobias.

”Sandra lekte här först.” Säger Rut till Tobias. Tobias går därifrån och leker med något annat.

Analys: Situationen visar en tydlig konflikt mellan Sandra och Tobias. Sandra visar att hon inte vill ha Tobias med i sin lek eller att han inte har lov att leka med sakerna som ligger framme. I sin tur visar Tobias att han vill leka med redskapen och blir upprörd när Sandra visar sin intention. Konflikten löses med hjälp av en tredje part istället för att Tobias och

Sandra löser den själva. I och med att Rut har observerat hela händelsen har hon fått möjlighet att reflektera över situationen. Det kan vara så att hon avvaktade för att välja rätt medel, utifrån sina erfarenheter, innan Rut valde att lösa konflikten. Sandra och Tobias i sin tur fick mer erfarenheter som bygger på deras kunskap och lärande i sociala samspel.

Observationsexempel 9

Hilda (2:6) och Rut (3:8) sitter vid ett bord och ritar. Bredvid Hilda finns en ledig stol. Selma (2:2) kommer till bordet och drar ut stolen bredvid Hilda. När Selma är på väg att sätta sig säger Hilda: "Du får inte sätta dig".

Selma reser sig igen och ska byta stol. I samma stund kommer en pedagog och placerar Selma på den stol som Hilda precis sagt att det inte var lov att sitta på. Pedagogen går sedan därifrån.

"Nu är jag arg!" Utropar Hilda när Selma väl sitter bredvid henne. Rut säger sedan till Hilda: "Ska vi byta plats?"

Flickorna byter plats och fortsätter sedan att rita.

Analys: Konflikten uppstod när Selma blir placerad på stolen av pedagogen trots Hildas uppmaning tidigare. Vid Hildas första tillsägning var det ingen konflikt då Selma accepterade hennes begäran. Utefter att pedagogen senare gått därifrån uttalar Hilda tydligt att hon inte är nöjd med situationen. För att lösa situationen kunde Selma bytt plats, men då inget initiativ togs av henne blev det en konflikt. Huruvida Selma förstod Hildas andra påstående kring att hon var arg är inte säkert. Varför Selma eller Hilda inte bidrog med lösning till situationen kunde bero på att ingen av dem hade liknande erfarenheter att utgå ifrån. Ruts bidrag till lösning kan ge ett lärande för Hilda och Selma i konfliktlösning.

4.3.3 Utebliven lösning

Sammanfattning: En del konflikter har, i observationerna, visats inte innehålla en konstruktiv lösning. Barnen i den pågående konflikten har inte kommit överens och därmed valt att ignorera problemet istället för att lösa den. Den olösta konflikten har skett i olika former. Några exempel visar att barnen går ifrån varandra mot olika håll, eller blir tysta utan att lämna platsen.

Observationsexempel 10

Ronja (4:6) och Hilda (2:6) sitter och ritar vid ett bord. De börjar prata om sina teckningar och vad de ritar. Hilda säger att hon ritar en hund och påstår att Ronja också ritar en hund. Det svarar inte Ronja på utan fortsätter att rita i tystnad. Hilda upprepar sitt påstående och Ronja svarar tydligt: "Jag ritar inte det."

"Jag gör." Säger Hilda. Samtalet fortsätter kring i att Hilda vill veta vad Ronja ritar varav Ronja inte vill svara. Hilda frågar ytterligare en gång och Ronja svarar bestämt "Nej." De fortsätter att rita i tystnad.

Analys: Hilda visar tydliga tecken på att hon vill veta vad Ronja ritar. Vad som även kan tolkas är att Hilda vill föra ett samtal tillsammans med Ronja. Konflikten uppstår genom att Ronja inte vill det Hilda vill. Hilda kan ha en bakgrund där det anses vanligt att man för samtal, exempelvis när man ritar. Ronja kan ha en motsats i sina erfarenheter där samtal inte sker i liknande situationer. När dessa två erfarenheter möts kan det bilda en positiv erfarenhet i att de skapar en ny erfarenhet tillsammans. I denna situation blev det en motsats i att Ronja inte ville möta Hildas intention och därav uppstod det en konflikt.

Observationsexempel 11

Emma (1:5) och Ronja (4:6) sitter på golvet och leker med plastelefanter. Ett tredje barn går förbi och ska ta elefanterna. Emma protesterar mot händelsen varav Ronja griper in och ger elefanterna tillbaka till Emma. Emma reagerar med att kasta dem på Ronja.

"Nej!" Säger Ronja, men Emma fortsätter att kasta. Händelsen upprepas flera gånger och Ronja väljer att gå därifrån när ett annat barn kommer förbi.

Analys: Konflikten uppstår av ett tredje barn som senare inte är med när den pågår. Ronja löser den genom att ta tillbaka leksaken som blev fräntagen. Detta är något hon kan ha agerat utifrån tidigare erfarenheter. En tolkning till varför Emma valde att reagera på Ronja kan vara för att Emma missuppfattade Ronjas agerande till att det var hon som tog elefanterna. Det är inte heller säkert att Emma uppfattade att Ronja hade anslutit sig till hennes lek innan konflikten. Ronja kan även ha bjudit in sig själv i leken utan en ömsesidighet från Emmas håll. Situationen ändrades till en konflikt mellan Emma och Ronja istället vilket Ronja försökte lösa genom att vara tydlig om sociala regler gentemot Emma. Efter en stund valde Ronja istället att lämna situationen och låta den vara.

5. Diskussion

I diskussionsdelen kommer resultatet samt den valda metoden att diskuteras. Resultatet diskuteras utifrån litteraturen som redovisades i litteraturgenomgången.

5.1 Resultatdiskussion

Resultatet visar på barns samvarokompetens via verbalt och kroppsligt bemötande i den fria leken. Det kommer nu diskuteras i förhållande till litteraturen.

5.1.1 Inbjudan och uteblivelse i samspelet

Utifrån forskningsfrågan visar resultatet barns inbjudan till lek respektive uteblivelse av inbjudan till lek. Majoriteten av de deltagande barnen använder det verbala samt kroppsliga språket i båda sammanhangen. Vid inbjudan med hjälp av det verbala språket är barnen i studien tydliga med sina intentioner och visade på samvarokompetens. Barn som blir inbjudna till lek tolkas som de attraktiva lekkamraterna (Sommer 2005b). Däremot inbegriper inte detta att den som blir inbjuden ser det andra barnet, som bjudit in, som en attraktiv lekkamrat. Dock behöver en uteblivelse av inbjudan inte betyda att kamraten inte är attraktiv. Utifrån observationen kring Hilda och lera (se observation 3) visade till exempel flickan inte tecken på att barnen vid bordet var oattraktiva. Snarare var det villkoren för inbjudan som inte stod Hilda till lags. I koppling till Sommers *självartikulerade mönster* var Hilda endast tydlig med sin intention och vilja istället för att även synliggöra Rut och Saras erbjudande (Sommer 2005a). Både Rut och Sara erbjöd bitar av lera som nekades av Hilda. I detta fall kunde bådars erbjudande bli till ett och på så vis även visa hänsyn utifrån Hildas önskning. Enligt Jonsdottir påverkas våra handlingar av erfarenheter och känslor. Det finns en möjlighet att flickorna i observationen inte fått erfara och ta del av hur man kan hantera en liknande situation (Jonsdottir 2007).

I en observation uppmärksammades en uteblivelse med hjälp av både kroppsspråk samt det verbala (se observation 6). Rut markerar först med talet om sin intention över placering i

rummet för att sedan använda kroppen i sin förflyttning bort från Selma. Smidt beskriver en definition kring lek som självvald hos barnet och därav utformas utifrån barnets egna behov och önskemål. Det kan även inberäkna att barnet även väljer sina lekkamrater. Det barn som inte bjuds med, i detta fall Selma, tydliggörs av aktören med olika verktyg (Smidt 2010). Genom sin förflyttning markerar Rut sitt utrymme gentemot Selma. Johansson nämner om barnets rättigheter och bland annat rätten till saker samt lekvärld. Barnet känner rätten att försvara sina rättigheter (Johansson 2001). Rut markerar genom förflyttning och kan även tolkas som att hon visar sin rätt till lekutrymme. I detta fall följer inte Selma efter, men vad hade hänt om hon gjort det? Rut hade, troligtvis, reagerat och uttryckt en kränkning av sin integritet. Integriteten är personlig och består av individuella gränser. Vart Ruts gränser går är oklart, men utifrån tolkningen av hennes kroppsspråk samt det verbala visade hon tydligt vart Selma inte fick röra sig. Integriteten ändras beroende på vilket sammanhang och umgänge barnet befinner sig i (Johansson 2005). Barns integritet och identitet är sammanvävda med ens personliga åsikter och värderingar. Människans del i samhället inberäknar en respekt mot andras värderingar. Barnkonventionen benämner att barn har rätt att uttrycka sig, men inte på andras bekostnad (Unicef 2009). Att uttrycka sig genom kroppsspråk är även en del i kommunikationen och små barn som inte har det verbala språket synliggör sina tankar i sina rörelser (Partanen 2007). Utifrån ovanstående observation befinner sig barnen i den ålder där det verbala inte är fullt utvecklat och använder fortfarande kroppsspråket för att markera sina tankar.

Resultatet visar att barns inbjudan till lek genomförs bland annat med kroppsspråk, antingen i små rörelser eller med hela kroppen. De yngre barnen använder mest kroppsspråket då de saknar det verbala, medan de äldre barnen använder det verbala och kroppsliga språket kombinerat. Småbarnen använder hela kroppen medan de äldre brukar ett mer finjusterat kroppsspråk (se observation 1 och 2). Småbarns tänkande sker i deras handling med kroppen som verktyg. Småbarn, som inte har det verbala språket, tros inte heller ha ett verbalt tänkande. Snarare synliggörs deras tankegångar i deras kroppsliga handlingar (Partanen 2007). Patrik som kramar Emma visar sin intention och sitt tänkande kring situationen. Utifrån Patriks handling hade kroppsspråket stor betydelse för Emma och hennes hantering av densamma.

Som tidigare nämnt upprepar barn gester och rörelser i pågående lekar för att visa sin kompetens. Genom att barnet anpassar sig och visar en kreativitet, exempelvis på förslag via

dialog, hjälper det att synliggöra ens status för gruppen (Sommer 2005b; Sommer 2005a). I enlighet med Hildéns studie visar även resultat att barn härmar varandras lekgester för att få tillträde i lekar (Hildén 2014). Utifrån vårt resultat fann vi att många av de deltagande barnen antog en avvaktande position när de studerade andra barns lekar. Utifrån det sociokulturella startas en inre tankeverksamhet från deltagande av yttre aktiviteter, exempelvis lekar (Strandberg 2006). Barn som observerar, men deltar ej i en lek, kan lika väl ha en inre läroprocess. Möjligtvis bearbetar barnet det som sker. Om barnet vill delta i leken gäller det att finna en lämplig strategi, exempelvis att härma de gester som styr lektemat. Att bjuda in sig i en lek kräver avkodning av det sociala samspelet, men även en social kompetens i hur man bemöter andra människor (Sommer 2005b).

5.1.2 Barns konflikthantering

I observationerna återfinns vissa mönster i barnens konflikthantering. När konflikter uppstår söker barn bland annat hjälp hos en pedagog, kamrat, eller finner en egen lösning alternativt att den lämnas olöst. I exemplet mellan Alfred och Emma (se observation 7) finns en konflikt kring en leksak där rätten till den försvaras. I enlighet med Johanssons etiska aspekter hos småbarn är rättigheten hos barn något de värderar högt. Uppstår en situation där rätten på något vis tas ifrån eller kränks ser barnet det som en självklarhet att försvara den (Johansson 2001). Utifrån Öhman är pedagogens emotionella stöd en viktig del i barns konflikthantering och ofta söker barn stöd hos pedagogerna i olika former (Öhman 2008). Alfred söker stöd kroppsligt då han aktivt går fram mot en pedagog. Situationen kan även beskrivas som en olöst konflikt då Emma i sin tur lämnar leksaken och söker sig därifrån.

En annan situation beskriver på liknande vis om barns känsla av rätt till leksaker med mera (se observation 8). I detta fall så ingriper ett utomstående barn som ej varit delaktig i konflikten. Barnet tog på sig en roll som medlare för att lösa konflikten. Samverkansstrategin behandlar bland annat att en tredje part ingriper utifrån (Maltén 1998). Under besöken förekommer fler händelser där barnen fungerar som medlare i pågående konflikter (se observation 9). Utifrån båda nämnda observationer är medlaren medveten om konflikterna som pågår men avvaktar. En tolkning till varför medlarna inte agerade direkt kan möjligtvis vara att de studerar samspelet. Medlarna utgår från tidigare erfarenheter i hur de kan agera och på så vis hjälpa de involverade barnen. Det samvarokomptenta barnet bidrar med en

lösning på konflikten (Sommer 2005a). Kanske ger handlingen fördelar i form av makt i leken. Maktaspekten syftar på, i enlighet med Sommer, den erfarenhet barn upplever när de fungerar som en medlare i konflikter (Wennberg 2000).

Två situationer i barnens konflikter visar inte på en konstruktiv lösning (se observation 10 och 11). Båda konflikterna visar att en eller båda parter väljer att ignorera situationen. Den defensiva strategin beskriver just en situation när de involverade parterna väljer att ignorera problemet istället för att lösa den (Maltén 1998). Detta kan bero på att barnen i observationerna möjligtvis inte haft ett längre umgänge med varandra, vilket kan påverka deras förmåga att finna ett mönster för samspelet samt kommunikationen. Ett samvarokompetent barn har förmåga att ta både hänsyn till sin intention och andras (Sommer 2005a), vilket ej synliggörs i situationen kring Ronja och Hilda vid ritbordet (se observation 10). I Tellgrens studie synliggörs att de äldre barnen i förskolan ofta fortsätter att bygga på gamla relationer medan de yngre börjar hela tiden på nya efter varje avbrott (Tellgren 2004) Kan ett starkt relationsband mellan barn hjälpa deras interaktion och möjlighet att finna lösningar tillsammans? Barnet som bygger på gamla relationer stärker sin egen sociala kompetens samt förmåga att samspela och se andras perspektiv (Sommer 2005a)

5.1.3 Slutdiskussion

I barns handlande synliggörs deras etiska och moraliska beslut. Som nämnt tidigare i litteraturgenomgången är etik den värdering människan har och moral den handling som utförs. Då barns etik synd i deras handlande är det även deras värdering som synliggörs i akten (Öhman 2008; Johansson 2001). Som poängterat utifrån Barnkonventionen och FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna är etik en stor del i hur vi bemöter andra människor. I barns bemötande av varandra ligger en punkt i deras inbjudan till lek. Hur barn bjuder in varandra och hur de väljer att utesluta varandra visar även deras grad av samvarokompetens. Även vid barns konflikthantering synliggörs deras etik och hur väl de vill visa den andra hänsyn. När barn försöker hantera en konflikt för att nå ett optimalt resultat visar de på en av de grundförmågor som samhället vilar på, respektfullt bemötande (Sommer 2005b)

5.2 Metoddiskussion

I studien användes kvalitativ metod med observationer som verktyg. Om den kvantitativa metoden hade använts skulle frågorna behöva formuleras om och ett annat perspektiv på området hade synliggjorts. Exempelvis hade enkätundersökning varit möjlig för undersökningsområdet, men fokus hade legat hos pedagogernas perspektiv och tolkning.

Under observationerna användes filminspelning samt anteckningar som hjälpmedel. Utifrån syftet och forskningsfrågorna anser vi att metoden och de valda hjälpmedlen var rätt stöd och gav de svar som behövdes. En nackdel i undersökningen har varit att det funnits ett visst bortfall i barngruppen, delvis på grund av barns frånvaro under en del observationsdagar trots deltagande i studien. Delvis på grund av detta har filminspelning inte haft möjlighet att användas i den utsträckning som vi önskade. Däremot skulle filminspelning underlättat om det funnits ett tredje alternativ på tillståndslappen som tillåtit att barn fångats på film, men inget deltagande i studien.

Vid val av hjälpmedel var filmkameran ett bra alternativ. Utifrån filminspelningarna framkom intressanta resultat som inte kunde ha synliggjorts med endast anteckningar. På grund av att kompensera för bortfallet anser vi att den handhållna metoden var positiv då vi, under observationerna, snabbt kunde flytta kamerafokus på de deltagande barnen. Dock skulle kamera på ett stativ vara en kompletterande bra metod och lösning då bilden kunde blivit stadigare och fokuseringen på barnen blivit tydligare.

6. Slutsatser

Utifrån barns bemötande i konflikthantering samt inbjudan respektive uteblivelse av inbjudan till fri lek är slutsatsen att kroppsspråket har en stor betydelse i barns bemötande, både för de äldre och yngre. När barn bjuder in varandra sker det ofta på en ömsesidig nivå, där deras kroppsspråk har betydelse för deras agerande. En annan slutsats är att barn inte heller bjuder in sig själva på en gång utan de flesta studerar en pågående lek och bedömer situationen. I förhållande till uteblivelse är barn inte lika avvaktande i sitt besluttande, utan tar ett snabbt beslut om barnet får delta eller ej. Barns konflikthantering är också en snabb process, vare sig de på egen hand löser den, ignorerar den eller löser den med hjälp av en medlare. Utifrån den snabba processen varar barns konflikter inte heller en längre stund.

6.1 Uppslag för nya studier

Utifrån studien har nya forskningsfrågor väckts:

- Hur/varför skapas konflikter mellan barnen av pedagoger?
- Hur reflekterar barn över sitt handlande i olika etiska situationer?

Utifrån en observation som gjordes där en pedagog skapade en konflikt hos barnen blev det ett ämne som diskuterades. Även funderingar kring barnens egna tänkande kring etiska situationer har diskuterats och skulle möjligtvis kunna bli en grund för en ny studie om barns bemötande. Som metod anser vi att intervjuer är en bra grund.

7. Sammanfattning

Studien behandlar begreppen etik och moral utifrån barns bemötande i den fria leken. Dagens samhälle är konstruerat utifrån värderingar och en ömsesidig respekt mellan människor. I FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna samt barnkonventionen benämns människans och barnets rättigheter som individ, men även den hänsyn som skall visas gentemot andra människor.

Syftet med studien är att studera hur barn bemöter varandra i den fria leken utifrån moraliska och etiska principer. För att besvara syftet har frågor kring barns bemötande i den fria leken och konflikthantering tagits fram. I studien har det sociokulturella perspektivet använts för att analysera resultatet. Perspektivets grundpelare är kommunikation, samspel och redskap som verktyg i lärandet.

Etik och moral är begrepp som beskriver ett levnadssätt och är individuellt. Etik är de tankegångar kring hur människan lever en god sed, medan moral utgår ifrån de handlingar som utförs. Ens etiska och moraliska principer formas utifrån erfarenheter. Det är i leken som barns erfarenheter möts och även deras moraliska handlande. När barns erfarenheter inte fogas samman, att barnen inte kommer överens, uppstår det konflikt som i sin tur behöver hanteras. Konflikthantering för människor har en del mönster som kan synliggöras, några är: *defensiva strategin, makt- och tvångstrategin samt samverkanstrategi.*

Studien utfördes med en kvalitativ metod. Under besöken användes systematiska observationer för att synliggöra barnens lek, konflikthantering och bemötande. Filminspelning samt anteckningar användes som hjälpmedel. Resultatet delades in i olika kategorier som inducerades fram och tydliggör barnens bemötande med variation.

Barns inbjudan och uteblivelse av inbjudan varierade från tyst och verbal inbjudan till tyst och verbal uteblivelse av inbjudan. Utifrån barns konflikthantering återfanns tre mönster i barnens lösningar i det att konflikten hanterades med hjälp av pedagog, löstes på egen hand av barnen samt att konflikten ignorerades. Slutsatsen för studien är att barns kroppsspråk har stor betydelse i deras bemötande. Barns inbjudningar sker ofta på en ömsesidig nivå samt att

deras konflikthanteringar löses snabbt, vare sig de på egen hand löser den, ignorerar den eller löser den med hjälp av en medlare. Barn tycks vara kompetenta på området i denna kulturella miljö, likt vad som kan förväntas av vuxna i bemötanderelationer.

8. Referenser

Askland, L. & Sataøen, S-O. (2007). *Utvecklingspsykologiska perspektiv på barns uppväxt*. Stockholm: Liber.

Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Kihlström, S. (2007). Observation som Redskap. I Dimenäs, J. (red.) *Lära till lärare. Att utveckla läraryrket – vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. Stockholm: Liber, ss. 30-46.

Heikkilä, M. & Sahlström, F. (2003). Om användning av videoinspelning i fältarbete. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 8(1-2), ss. 24-42.

Hildén, E. (2014). *Kommunikation mellan de yngsta förskolebarnen i fri lek – Meningsskapande genom den levda kroppen*. Lic.avh. Karlstad Universitet.

Johansson, E. (2001). *Små barns etik*. Stockholm: Liber.

Johansson, E. (2005). Children's Integrity - A Marginalised Right. *International Journal of Early Childhood*. 37(3), ss. 109-124.

Jonsdottir, F. (2007). *Barns kamratrelationer i förskolan - Samhörighet tillhörighet vänskap utanförskap*. Diss. Malmö Högskola: Malmö Studies in Educational Sciences No. 35.

Maltén, A. (1998). *Kommunikation och konflikthantering – en introduktion*. Lund: Studentlitteratur.

Partanen, P. (2007). *Från Vygotskij till lärande samtal*. Stockholm: Bonnier Utbildning.

Pramling Samuelsson, I. & Asplund Carlsson, M. (2003) *Det lekande lärande barnet – i en utvecklingspedagogisk teori*. Stockholm: Liber.

Skolverket (2010). *Läroplan för förskolan 1998, reviderad 2010*. Skolverket.

Smidt, S. (2010) *Vygotskij - och de små och yngre barnens lärande*. Lund: Studentlitteratur.

Sommer, D. (2005a). *Barndomspsykologiska fasetter*. Stockholm: Liber.

Sommer, D. (2005b). *Barndomspsykologi – Utveckling i en förändrad värld*. Stockholm: Liber.

Strandberg, L. (2006). *Vygotskij i praktiken - bland plugghästar och fusklappar*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Säljö, R. (2000). *Lärande i pratiken – ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Norstedts Förlagsgrupp.

Tellgren, B. (2004). *Förskolan som mötesplats – Barns strategier för tillträden och utslutningar i lek och samtal*. Lic.avh. Örebro Universitet.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Elanders Gotub. Elektronisk: <http://www.codex.vr.se/forskarensetik.shtml>.

Wennberg, B. (2000). *EQ på svenska – Emotionell intelligens i föräldrarollen, i relationen, på arbetsplatsen, i skolan*. Stockholm: Natur och Kultur.

Öhman, M. (2008). *Hissad och dissad – Om relationsarbete i förskolan*. Stockholm: Liber.

Länkar

Axelsson, R. (2013). Inför betyg i ordning och uppförande. *Nerikes Allehanda*, 17 september. Elektronisk: <http://na.se/asikt/svarasnabbt/1.2212574-infor-betyg-i-ordning-och-uppforande> (Hämtad 20-11-2014).

Carlind, H. (2012). Betyg i uppförande borde vara en självklarhet. *Södermanlands Nyheter*, 25 maj. Elektronisk: <http://www.sn.se/asikter/debatt/1.1446479> (Hämtad 20-11-2014).

Hägglund, G. (2011). Skolan ska ha tydliga regler i ordning och uppförande. *Dagens Nyheter*, 4 november. Elektronisk: <http://www.dn.se/debatt/skolan-ska-ha-tydliga-regler-i-ordning-och-uppforande/> (Hämtad 20-11-2014).

Kultursociologi. <http://www.ne.se.ezproxy.hkr.se/lang/kultursociologi>,
Nationalencyklopedin, hämtad 2014-09-23.

Lektorier. <http://www.ne.se.ezproxy.hkr.se/lektorier>, Nationalencyklopedin, hämtad 2014-09-23.

Unicef Sverige (2009). *Barnkonventionen. FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: UNICEF.

Elektronisk: <http://unicef.se/barnkonventionen> (2014-10-03)

United Nations (1948). *The Universal Declaration of Human Rights*. United Nations
Elektronisk: <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml> (2014-10-21)

Bilaga

Hej,

Vi är två studenter från Högskolan Kristianstad som studerar till förskollärare. Nu har vi börjat vår sista termin och ska skriva vårt examensarbete. Vi ska göra en studie kring barns bemötande i den fria leken, ett ämne som rör etik och moral. Barnen och förskolan kommer hållas anonymt i arbetet och endast vi skribenter kommer ta del av materialet från observationerna, men examinator och handledare kan kräva att se det och då är vi skyldiga att delge material till de två. Allt material kommer raderas när uppsatsen är godkänd. Vi är väldigt förväntansfulla inför studien och skulle bli otroligt tacksamma för barnens deltagande, men behöver självklart ert medgivande om ert barn har lov att delta eller ej.

Obs! Det är väldigt viktigt att ni lämnar tillbaka lappen till förskolan ifyllt så snart som möjligt, senast onsdagen den 1 oktober.

Förskola/Avdelning: _____

Barnets/Barnens namn: _____

Ja, jag/vi tillåter att vårt/våra barn deltar i studien samt filmupptagning.

Nej, jag/vi tillåter inte att vårt/våra barn deltar i studien samt filmupptagning.

Vårdnadshavare

Vårdnadshavare

Namnförtydligande

Namnförtydligande

Har ni några frågor kring studien kan ni kontakta oss på mejl.

Med vänliga hälsningar

Line Nilsson (xxx.xxxxxx@stud.hkr.se)

Christina Brodin (xxx.xxxxxx@stud.hkr.se)